

КАРПАТО-УКРАЇНСЬКА ПРОБЛЕМА В ПОЛІТИЦІ ДРУГОЇ РЕЧІПОСПОЛИТОЇ В 1939 р.

У статті розкрита проблема Карпатської України у зовнішньополітичних розрахунках Польщі. Встановлено, що уряд Польської Республіки, який під час чехословацької кризи фактично солідаризувався з політикою нацистського керівництва, різко негативно відреагував на державотворчі процеси в Карпатській Україні, побоюючись їхнього впливу на Західну Україну і розглядаючи цей край як «український Пемонт», з якого могло розпочатися створення «Великої України» під німецьким протекторатом.

Ключові слова: Карпатська Україна, Польща, «український Пемонт», спільний польсько-угорський кордон, карпато-українська проблема.

Державотворчі процеси в Карпатській Україні під час міжнародної кризи 1939 р. викликають жвавий інтерес дослідників і широкої громадськості, породжують палкі наукові і суспільні дискусії.

Аналіз попередніх досліджень. Численною є література з історії цього краю міжвоєнного періоду. Тому назвемо лише деяких її авторів. Г. Батовський, О. Богів, М. Вегеш, С. Віднянський, І. Гапоненко, І. Гранчак, В. Задорожний, Є. Куплінський, В. Мар'їна, А. Пушкаш, Ю. Сливка, П. Стерчо, М. Швагуляк та інші вітчизняні і зарубіжні науковці з об'єктивних позицій розглядають різні аспекти міжнародного становища Карпатської України. Разом з тим до цього часу не повною мірою досліджена позиція офіційної Варшави стосовно краю.

Метою статті є спроба охарактеризувати ставлення польського уряду до карпато-української проблеми в 1939 р. спираючись на архівні та опубліковані джерела.

Трофимович Лілія Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

© Трофимович Л.В., 2014

Виклад основного матеріалу. Після проголошення автономії Підкарпатської Русі польська дипломатія здійснювала кроки, спрямовані на приєднання краю до Угорщини з метою встановити з останньою спільний кордон, який би ліквідував у зародку небезпеку появи «українського П'ємонту», відрізав Чехословаччину від її союзника по Малій Антанті – Румунії, створив бар'єр для ймовірної німецької агресії у вигляді «нейтрального блоку».

Публікації західної преси, широко розповсюджені в дипломатичних колах чутки про ідею «Великої України» лише посилювали тривогу Польщі. Так, в інформації про ситуацію в Карпатській Україні, яка надійшла в її МЗС під грифом «цілком таємно» в січні 1939 р., вказувалось, що планами створення української держави на Закарпатті керує безпосередньо зовнішньополітичне відомство; допоміжну акцію – селекцію українських діячів, переправлення їх на Підкарпатську Русь здійснює бюро Г. Гімmlера; організаційну та технічну допомогу в справі утворення «тотальної української партії», відділів «Січі» – бюро А. Розенберга і міністерство пропаганди. Тут же зверталась увага на те, що «виконавцями німецьких планів на терені є агенти української національності: Волошин, брати Ревайї, Комаринський, Рохач і брати Клемпучові, які працюють під контролем німецького посольства в Празі [1, 30; 2, 20].

Від польського посла в Нідерландах В. Бобінського в тому ж місяці прийшов огляд місцевої преси, в якій вказувалося на занепокоєння з боку Варшави і Москви з приводу існування Карпатської України, яка, нібито, виявляє «значне зацікавлення долею українських земляків в Польщі і СРСР». Зокрема, дипломат наводив фрагмент із статті «Карпато-українська свобода»: «Українське питання стане тоді актуальним, коли німці стануть на стороні українських сподівань, а чи це станеться – впевненості в тому в українських колах наразі немає» [3, 115-116].

Подібна інформація надходила до МЗС і від посольства в Берліні. Так, радник С. Любомирський, аналізуючи німецьку пресу і виділяючи її український вектор, повідомляв:

«Українська ідея набирає силу... Остання має важливе значення для Польщі, але особливо для СРСР. Хоча за розмірами Карпатська Україна є малою, проте вона може стати притягальною силою для усього українського населення» [3, 124].

Польські дипломати звернули увагу і на коротке повідомлення під назвою «Основна сила Карпатської України не нарушена», що було надруковане в часопису «Свобода. Український щоденник» 3 грудня 1938 р., який виходив у США. У ньому зазначалось, що після Віденського арбітражу край втратив лише 12 відсотків території, тоді як чехи і словаки відповідно 31 і 21 відсотки. А тому «неповажно виглядає, коли хто говорить про нежиттєздатність Карпатської України» [4].

Зовнішньополітичне відомство було занепокоєне наростанням інформації «про антипольську діяльність на Підкарпатській Русі», а також про створення «Карпатської Січі», нелегальний приїзд сюди відомих оунівців Є. Врецьони, Ю. Романіва, Р. Шухевича та «багатьох інших українських націоналістів, які втекли з Польщі» [5, 52-60]. Зокрема, Корпус охорони прикордоння (КОП) зафіксував близько 600 громадян Речіпосполитої української національності зі східних теренів, які протягом вересня 1938 – лютого 1939 років нелегально перейшли до краю, вступили там до військових організацій. «Після цього, – повідомляв КОП директору політичного департаменту МЗС 6 березня 1939 р., – вони нелегально повернулися до Польщі, розчаровані ту-тешніми політичними і господарськими відносинами» [6, 60].

Як впливало з інформації, надісланій до Варшави польським консулом у Хусті П. Курницьким про його зустріч з А. Волошиним в січні 1939 р., останній, нібито, «визнав, що усвідомлює шкідливість антипольської політики... негативно ставиться до втікачів з Польщі і віддав їх до концтабору, але, як українець, не може видати їх польській поліції... він і його люди хочуть добрих стосунків з Польщею» [3, 102-105].

В іншому випадку, характеризуючи становище в Карпатській Україні, консул повідомляв МЗС, що бюджет останньої до 1 березня вичерпаний. «Найбільшу статтю видатків

становить нелегальна закупівля зброї, здійснювана переважно у Східній Малопольщі» [5, 3].

7 лютого 1939 р. П. Курницький зустрівся в Хусті з перебуваючим тут уже три тижні Миколою Лівичьким (сином президента УНР в екзилі Андрія Лівичького). У руслі розмови про українське питання було порушено три теми: внутрішня ситуація в Карпатській Україні; діяльність мельниківських організацій, котрі співпрацюють з німцями, та масштаби проникнення їх до краю; ставлення екзильного уряду УНР до подій в останньому. М. Лівичький звернув увагу на зростання напруженості між урядом А. Волошина і ОУН. Остання, нібито, виконуючи замовлення нацистських спецслужб, готує диверсійно-терористичні акції в Східній Малопольщі. Він зауважив, що позитивна заява петлюрівців стосовно проголошення автономії краю, «безперечно, врятувала престиж УНР», але справу значно ускладнила «триваюча демонстрація Польщею (союзницею УНР) своєї ворожості стосовно Української Русі». На його думку, така позиція Варшави «посилує... переконання українців у значущості Русі і доводить, яким істотно неспокійним є для Польщі виникнення цього творіння» [6, 1-4].

Проблема Закарпаття була в центрі уваги розмови віце-директора політичного департаменту МЗС Т. Кобилянського з лідером УНДО В. Мудрим 17 лютого 1939 року. Згідно зі службовою запискою першого, його співрозмовник висловив наступну думку: «Питання Карпатської України не має жодного значення для української справи... Не може воно... ні допомогти, ні зашкодити. В результаті лише отруює сучасну атмосферу й ускладнює нормальне вивчення перспектив великої української проблеми, як і формування польсько-українських відносин на змішаних територіях» [5, 137].

Значне занепокоєння в зовнішньополітичному відомстві викликала одержана агентурним шляхом інформація від 28 лютого, а 10 березня ще раз продубльована консульством Польщі в Хусті про очікуваний приїзд сюди Й. Ріббентропа на відкриття союму Карпатської України. Разом з ним мали прибути співробітники міністерства пропаганди для створення

документального фільму про його перше засідання. Тут же зазначалося: згідно з німецьким джерелом, «в березні на західноукраїнських теренах має вибухнути заздалегідь підготовлене повстання, що стане сигналом до загального повстання» [6, 16-18].

Як випливало з донесення польської розвідки від 5 березня, у Берліні відбулися переговори українських націоналістів з міністром закордонних справ Німеччини, до якого вони зверталися стосовно створення «Великої України», оскільки розповсюдилися чутки, начебто нацистське керівництво відмовилося від концепції її виникнення. На що Й. Ріббентроп відповів, що «Німеччина пам'ятає про українців і без згоди Берліна Закарпатській Україні не може бути причинена жодна кривда» [7, 48]. Приблизно тоді ж генеральне консульство Польщі у Відні передало до Варшави одержану інформацію про те, що на Далекому Сході були сформовані відділи «Січі», а тамтешня українська спільнота звернулася з проханням до Японії та Маньчжурії про допомогу для створюваної української держави на Закарпатті [6, 133].

Дещо раніше до польського генштабу надійшло наступне повідомлення: японський генерал Савада почав активно налагоджувати контакти з українськими організаціями не лише у Варшаві, а й у Парижі, Берліні, Празі, Бухаресті і Константинополі. Зокрема, в польській столиці він підтримував зв'язки з міністром закордонних справ екзильного уряду УНР Р. Смаль-Стоцьким, її військовим міністром генералом В. Сальським, а також домовився з оунівцями, аби підготувати їх для роботи на «Зеленому кліні» [8, 293].

Аналізуючи інформацію, яка надходила з різних країн в перші місяці 1939 р., зовнішньополітичне відомство звернуло увагу на те, що паралельно з антипольською провід ОУН розгорнув у націоналістичній пресі, що виходила у Бельгії, Німеччині, Франції, Чехословаччині, США та інших країнах, антирумунську кампанію, викликану переслідуванням тут українського національного руху, закриттям українських товариств й інституцій на Буковині й Бессарабії, репресіями проти національно свідомих українців. Осуджуючи дії ОУН,

поляки побачили в них «новий етап у боротьбі за об'єднання усіх українських земель» [6, 138-139].

Тривожна інформація про сепаратистські настрої українського населення в Польщі надходила від її спецслужб. Зокрема, в їхньому повідомленні від 19 січня 1939 р. вказувалося на посилення «агітації українців за відокремлення східних земель від Польщі, за створення України» [7, 33].

Відстежуючи реакцію західних українців на події в Закарпатті, спецслужби дійшли наступного висновку: «Поява Закарпатської Русі стала іскрою, яка спонукала до дій усі організації і товариства, пробудила надії на швидке виникнення «Великої України», початок якої вони вбачали саме в Закарпатській Русі. Під впливом даного повідомлення відбулася консолідація українського суспільства, яке раніше було розколотим і піддавалося впливу різноманітних партій» [7, 59].

Як відомо, 14 березня 1939 р. Вермахт вступив на територію Чехії, а угорські війська за згодою Берліна перейшли кордон в районі Мукачева, зламавши опір чехословацької армії, незважаючи на те, що новообраний сойм Карпатської України проголосив її самостійність. З цього приводу по-вперед СРСР у Лондоні І. Майський поспішив проінформувати НКЗС про зустріч з польським послом Е. Рачинським, який розповів, що угорці вже встановили спільний кордон з Польщею в краї та що Німеччина проти цього не заперечує. Поділяючи радість польського дипломата, І. Майський наголошував на словах першого: «В даному становищі ліквідація Карпатської України як маріонеткової «держави» під німецьким «протекторатом» є плюсом з усіх точок зору». А від себе додавав: «Згода Гітлера на анексію Карпатської України, очевидно, означає його остаточну відмову, хоча би на даному етапі, від «українських планів» і нібито підтверджує думку Черчилля про те, що найближчий його удар буде скерований на Захід» [9, 275].

А. Волошин від імені свого уряду звернувся з проханням до Берліна «взяти до відома проголошення нашої самостійності під патронатом Німецької імперії» [10, 272]. Зокрема, в

повідомленні канцелярії влади Карпатської України в Празі дипломатичній місії США від 14 березня зазначалося: «Після того, як Словаччина проголосила повну незалежність, Чехо-Словацька республіка перестала існувати. Тому Карпатська Україна проголосила себе повністю незалежною на основі Мюнхенських рішень, які торкаються права самовизначення карпато-українського народу, так само як і завдяки Віденському арбітражу. Карпато-український народ жадає Вождя німецької нації та уряд німецької держави не відмовити у виявленню їхнього суверенного захисту незалежної Карпатської України» [11, 247].

У польське зовнішньополітичне відомство надходила інформація, що угорські агресори напшовхнулися на запеклий опір Карпатської Січі та вояків-українців чеської армії. «Волошинці розпускають чутки, – зазначалося в ній, – про те, що під вечір мають прибути два німецькі транспорти для надання допомоги українцям» [6, 162].

15 березня німецький консул Г. Гофман передав А. Волошину заяву свого МЗС, в якій пропонувалося «наступаючим військовим частинам Мадярщини на широкому фронті проти Карпатської України... не ставити опір» [12, 338-339]. На думку тогочасного запеклого опонента Й. Сталіна Л. Троцького, фюрер такою поведінкою немов би давав зрозуміти кремлівському диктатору: якби він планував «похід на Україну», то залишив би Карпатську Україну для райху [13, 6]. Німецьку тактику в карпато-українському питанні розгадала і галицька газета «Національна політика», зазначивши, що це «може бути цілком добре також презентом Гітлера Сталінові, мовляв, дивися, я цілком не маю ніяких українських замірів» [14]. Зрештою, під час розмови тимчасового повіреного в справах СРСР у Берліні Г. Астахова із заступником завідувача відділом преси МЗС Німеччини Б. Штуммом 9 травня 1939 р. останній, переконуючи співрозмовника, що політика його уряду стосовно Радянського Союзу змінилась на краще, зауважив: «Ліквідація Карпатської України, хоча і зроблена не безпосередньо заради СРСР, але була б неможлива,

якби у Німеччини був намір здійснювати експансію в бік України» [9, 441].

Як свідчать документи радянської розвідки, 17 березня 1939 р. представник німецького бюро зв'язку у Варшаві Е. Єнш бесідував з фракцією УНДО в парламенті. Українські депутати дорікали йому за те, що «Гітлер, якому вони сліпо довіряли, зрадив їх (українців – Л.Т.) і що Німеччина кинула їх на пожирання угорським і польським шакалам» [15, 65]. Водночас вони закликали його вплинути через німецьке посольство на Берлін, аби той продемонстрував наступні конкретні жести на підтримку української справи:

1. Німеччина повинна змусити Угорщину надати Карпатській Україні широку автономію.

2. Будапешт повинен погодитися на такий уряд в краї, на чолі якого б «стояли надійні елементи на зразок Волошина і Ревая».

3. Угорщина має визнати повноважними останні вибори в сойм Карпатської України.

4. «Січовики», які воюють проти Угорщини, повинні одержати амністію і можливість перебраться до німецького протекторату над Богемією і Моравією. «Там вони могли б бути зараховані в спеціальну військову організацію і використані в якості українських офіцерів майбутньої української армії» [15, 65].

Наступного дня Е. Єнш доповів про українські пропозиції німецьким послу і військовому аташе у Варшаві, проте вони відмовилися довести до відома про них Берлін.

Прагнення гітлерівців не дратувати Москву контактами з українцями та зайвий раз продемонструвати свою незацікавленість «українською справою» помітив у квітні 1939 р. і польський консул у Берліні [16, 69]. Крім того, німецькі дипломати в СРСР наполегливо спростовували розповсюджені там чутки про переговори з Польщею щодо спільного походу на Україну: «Якщо Юзеф Бек щось таке верзе, то не вірте йому, бо він бреше» [Цит. за: 17, 100]. 30 травня статс-секретар МЗС Німеччини Е. Вайцеккер переконував Г. Астахова: «Поляки, пакт з якими німецький

уряд анулював, ...намагалися створити враження нібито Німеччина має якісь аспірації на Україні. У Бека прикро слабка пам'ять. Але німецький уряд дав вичерпну відповідь на усі ці спроби, ліквідувавши Карпатську Україну» [9, 520; 18, 109].

Отже, нацистська верхівка, як уже зазначалося, прагнула ціною поневоленого краю проторувати шлях до німецько-радянського порозуміння, а заодно налаштувати Москву проти Варшави, ізолювати Польську Республіку, послабити Румунію, остаточно перетягти на свій бік Угорщину.

Одержавши з Берліна негативну відповідь, обраний президентом Карпатської України А. Волошин звернувся у відчаї до Бухареста з проханням приєднати край до Румунії. «Перебігши в Мараморошсигет, Волошин ще в Хусті проголосив приєднання Русинської області до Румунії, – повідомляв 16 березня угорський посланник у Бухаресті Л. Бардоші своєму міністру закордонних справ І. Чаки. – Сьогодні у другій половині дня Рада міністрів розглядала цю пропозицію Волошина» [11, 251].

Однак румунське керівництво відмовило А. Волошину, оскільки тоді теж мало «свої інтереси на русинській території» і вивчало пропозиції польської сторони, яка «посилено схиляла румунський уряд окупувати ці території, що можна було би здійснити з допомогою військ, стягнутих до кордону» [11, 251], а також побоювалося негативної реакції Німеччини. Більше того, як повідомляв згадуваний уже П. Курницький до Варшави 20 березня, Бухарест пообіцяв передати угорській стороні січовиків та українських діячів, які перейшли до Румунії. Дипломат рекомендував створити спільну польсько-угорську комісію з метою виявлення «вибірчих фальсифікацій і фінансових зловживань Волошина» [19, 2].

Цікаво, що на адресу консула зараз же надійшла телеграма наступного змісту: «МЗС повідомляє, що надає важливого значення ліквідації Січі на території Підкарпатської Русі і вирішило направити в Будапешт свого представника, аби встановити співпрацю в цьому питанні між угорським і польським урядами» [19, 3].

У телеграмі до свого посольства в Будапешті від 28 березня польське зовнішньополітичне відомство висловило невдоволення діями румунської влади, яка «до цього часу не передала угорцям жодного... січовика і жодного українського діяча», а січовики – громадяни Польщі, скеровані до югославського кордону, оскільки, очевидно, мала надію, що останніх Угорщина передасть полякам [19, 10-11].

Отже, офіційна Варшава була зацікавлена не лише у якнайшвидшому та остаточному придушенні опору захисників незалежної Карпатської України, а й подальшої дискредитації А. Волошина.

Як відомо, в ході кровопролитних боїв з угорськими агресорами захисники Карпатської України зазнали поразки, і протягом 15-18 березня Закарпаття було окуповане. Слід зауважити, що на допомогу угорцям з півночі прийшли направлені урядом польські добровольці, які заатакували Карпатську Січ [Детальніше про це див.: 20, 331-337; 21, 328-354; 10, 267-287]. Поляки брали також участь у розправі над захисниками краю, котрі під натиском угорців відходили на територію Речіпосполитої. На це, зокрема, проливає світло лист і рапорт співробітника польського посольства у Берні Є. Стемповського на ім'я віце-прем'єра еміграційного уряду С. Кота від 29 жовтня 1940 р., де характеризуються причини наростання ворожнечі в українсько-польських відносинах. «Для оцінки цього явища, – зазначалося тут, – варто зважити, що власне в цій прикордонній місцевості у 1938-1939 рр. мали місце незаконні страти польською поліцією і КОП українців. Небажаних осіб офіційні особи з поліції та КОП підводили до угорського кордону і там без жодних формальностей убивали. Восени 1939 р., після опадання листя з дерев, у кількох місцях були знайдені трупи українців, жертв цих страт. Один з урядників станіславівської політичної поліції, котрий брав участь у цих операціях і перейшов після початку війни на службу до угорців, зізнався щодо походження знайдених решток. Очевидно, що такого роду насильства і безправ'я завше викликають різку реакцію» [22, 260].

Окупація Карпатської України і встановлення спільного з Угорщиною кордону були з ентузіазмом сприйняті частиною польського суспільства, що не могло не вплинути на загострення стосунків з українцями. Наприклад, 15 березня 1939 р. у Бережанах представники польських організацій «Стшелец» і «Оброна народова» під охороною місцевої поліції влаштували політичну процесію (близько ста осіб) під назвою «Похорони України». Вони несли на плечах чорну домовину з написом «Україна вмерла», а молодь під час проходження вулицями вибивала вікна в українських будинках і закидала їх петардами. Через кілька днів після цього «похорону» неподалік Бережан було знайдено тіла двох його учасників [7, 64; 23, 87-88; 24, 28].

Німецький дозвіл угорцям на агресію проти Карпатської України, ліквідація «українського Р'емонту» викликали значне задоволення в польських урядовців. Частина з них сподівалася, що Берлін вже не буде жонглювати жупелом «Великої України». Інші, зокрема дипломати, були обережнішими в таких прогнозах. «Принаймні зовні українське питання втратило значення й актуальність», – повідомляв у своє МЗС 25 квітня 1939 р. польський консул у Відні. Водночас він звертав увагу на наступне: його численні німецькі співрозмовники з військового і дипломатичного середовища були впевнені, що українська проблема незабаром вибухне в самій Речіпосполитій [25, 137; 26, 450-451].

Слід зауважити, що Варшава продовжувала відстежувати події на Закарпатті і після приєднання його до Угорщини. Це підтверджує, зокрема, листування польських дипломатів зі своїм міністерством у квітні-липні 1939 р. У ньому подано характеристику українських політичних угруповань в краї, їхні політичні, соціальні та культурно-освітні вимоги, звернута увага на активізацію там пропагандистської діяльності комуністичних осередків, зв'язки останніх з УРСР, наведені приклади асиміляційної політики угорської влади щодо українців [27, 5-7, 27-28, 99-101]. З цього випливало також, що польські органи держбезпеки були дуже зацікавлені у доступі до матеріалів, пов'язаних з українським національним

рухом в Карпатській Україні і Східній Галичині та їх взаємодією. «Безперечно, найціннішими були б матеріали, що підтверджують контакт українців з Русі з українцями з Східної Малопольщі, а також їхні плани диверсійних намірів», – йшлося в цьому листуванні [19, 12].

Польська сторона ставила перед угорцями питання про передачу їй перебуваючих у концтаборі 180 січовиків, які мали польське громадянство і були «відомими терористами», а також докладала значних зусиль для створення в Карпатській Україні розвідувальної мережі з метою в'яснення «українсько-німецьких планів і дій» [19, 13-21]. «З цією метою, – повідомляв польський консул в Ужгороді Є. Щеньовський в посольство Речіпосполитої в Будапешті 4 травня 1939 р., – відновлено попередні контакти з прихильними до нас карпаторусинами і розіслано їх у різні регіони для організації там власних контактів» [28, 20]. Далі детально описувалося, кого конкретно і в яку місцевість направлено, які потрібні кошти для функціонування розвідувальної мережі. «Оскільки українські та німецькі акції відбуваються по всій території Русі і насамперед у місцевостях, розташованих на Верховині і східній частині Русі, виникає необхідність частих поїздок у ці місцевості, а також покриття коштів поїздом і видатків інформаторів» [28, 21].

Своєю чергою, польські спецслужби продовжували відстежувати німецько-українські контакти. Так, згідно з їхніми даними, у квітні того ж року у Берліні відбулися переговори функціонерів ОУН і нацистів. «Німецькі представники, – зазначалося у повідомленні, – запевнили українців, що політика Райху стосовно українців не змінилася. Німці вважають, що український народ дозрів до того, аби одержати самостійність, і запевняють його у своїй матеріальній і моральній допомозі, яка демонструє, що Брестський договір 1918 р. продовжує діяти» [7, 73].

21 серпня, тобто за 10 днів до німецького нападу на Польщу, віце-директор політичного департаменту її МЗС Т. Кобилянський звернувся до свого керівництва з пропозицією направити до Братислави представника для «спостереження

здійснюваної тепер німцями української акції проти Польщі з боку Словаччини» [29, 1]. Отже, польська дипломатія вживала заходів проти використання Німеччиною «карпато-української карти» і після окупації краю Угорщиною [Детальніше про це див.: 30, 68-69; 31, 225].

Таким чином, Друга Річпосполита різко негативно відреагувала на державотворчі процеси в Карпатській Україні, побоюючись їхнього впливу на підпорядковані їй українські землі і розглядаючи край як «український П'ємонт», з якого могло початися створення «Великої України» під німецьким патронатом.

Польське прагнення безпосереднього сусідства з угорцями впливало з бажання ліквідації небезпеки утворення карпато-української держави і запобігання обходження Польщі з флангу ворожими силами, побоювання використання української проблеми Третім райхом, а також створення бар'єру для гітлерівської агресії з допомогою «нейтрального блоку».

1. Archiwum Akt Nowych w Warszawie, zespół 322. Ministerstwo Spraw Zagranicznych. Departament Polityczno-Ekonomiczny. Wydział Wschodni (далі – AAN. MSZ. WS), sygn. 5436 – Czechosłowacja. Stosunki polityczne z zagranicą, też z Polską. Konflikt węgiersko-rumuński. Telegramy, notatki. Tom I. 1939 r., 46 k.

2. Polskie dokumenty dyplomatyczne. 1939. Styczeń – sierpień / red. Stanisław Żerko, współpr. Piotr Długołęcki. – Warszawa : Polski instytut spraw międzynarodowych, 2005. – 896 s.

3. AAN. MSZ. WS, sygn. 5461 – Czechosłowacja. Ruch narodowościowy i separatystyczny na Rusi Zakarpackiej i popieranie go przez Polskę. Korespondencja, raporty, prasa. Tom V. 1939 r., 177 k.

4. Основна сила Карпатської України ненарушена // Свобода. Український щоденник. – 1938. – 3 грудня.

5. AAN. MSZ. WS, sygn. 5462 – Czechosłowacja. Ruch narodowościowy i separatystyczny na Rusi Zakarpackiej i popieranie go przez Polskę. Korespondencja, raporty, prasa. Tom VI. 1939 r., 184 k.

6. AAN. MSZ. WS, sygn. 5463 – Czechosłowacja. Ruch narodowościowy i separatystyczny na Rusi Zakarpackiej i popieranie go przez Polskę. Korespondencja, raporty, prasa. Tom VII. 1939 r., 301 k.

7. Украинские националистические организации в годы Второй мировой войны. Документы: в 2 т. Т. 1: 1939-1943 / под ред. А.Н. Артизова. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2012. – 878 с.

8. Секреты польской политики: сборник документов (1935-1945) / сост. Л.Ф. Соцков. – М.: Служба внешней разведки РФ, Архив СВР России, 2009. – 383 с.

9. Год кризиса, 1938-1939: документы и материалы: в 2 т. Т. 1. (29 сентября 1938 г. – 31 мая 1939 г.) / под ред. Л.Ф. Ильичева. – М.: Политиздат, 1990. – 555 с.

10. *Пушкаш А.* Цивилізація или варварство: Закарпаття 1918-1945 / А. Пушкаш. – М.: Европа, 2006. – 564 с.

11. Тернистий шлях до України: зб. документів і архівних матеріалів «Закарпаття в європейській політиці 1918-1919, 1938-1939, 1944-1946 рр.» / упоряд. О.Д. Довганич та О.М. Корсун. – Ужгород: ВАТ «Вид-во «Закарпаття», 2007. – 749 с.

12. *Шандор В.* Спомини. Карпатська Україна. 1938-1939 / В. Шандор. – Ужгород: ММП «Гражда», 1996. – Т. 1. – 388 с.

13. *Троцький Л.* «Об украинском вопросе» // Бюллетень оппозиции большевиков-ленинцев / Л. Троцкий. – Париж, 1939. – Вып. 78-79. – С. 3-8.

14. Національна політика. – 1939. – 26 березня.

15. Военная разведка информирует. Документы разведуправления Красной армии. Январь 1939 – июнь 1941 гг. / сост. М. Гаврилов. – М.: МФД, 2008. – 786 с.

16. AAN. MSZ. WS, zespól 474. Ambasada Rzeczypospolitej w Berlinie, sygn. 3935 – Korespondencja ambasadora J. Lipskiego z Centralą MSZ i z konsulami RP na terytorium Rzeszy Niemieckiej. 1937-1939 rr., 300 k.

17. *Стерчо П.* Українська справа у міжнародній політиці 1938-1939 / П. Стерчо // Сучасність. – 1964. – № 4. – С. 89-101.

18. На роковом пороге (из архивных материалов 1939 года) // Вопросы истории. – 1989. – № 11. – С. 87-112.

19. AAN. MSZ. WS, sygn. 5324 – Działalność Ukraińców w związku z likwidacją Rusi Zakarpackiej. Raporty, korespondencja. 1939 r., 21 k.

20. *Вегеш М.* Августин Волошин і Карпатська Україна / М. Вегеш. – Львів: ЗУКЦ, 2004. – 414 с.

21. Вони боронили Карпатську Україну: Нариси історії визвольної боротьби закарпатських українців / ред. М.М. Вегеш. – Ужгород: Карпати, 2002. – 709 с.

22. *Stepowski J.* W dolinie Dniestru. Listy o Ukrainie / Jerzy Stepowski. – Warszawa: LNB, 1993. – 349 s.

23. *Гривул Т.* Польський терор проти українського населення в 1939-1944 рр. / Т. Гривул // Український визвольний рух. – 2003. – № 2. – С. 86-93.

24. *Патриляк І.* «Встань і борись! Слухай і вір...»: українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939-1960 рр.): Монографія / І. Патриляк. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.

25. AAN. MSZ. WS, Zespól 474. Ambasada Rzeczypospolitej w Berlinie, sygn. 388 – Prasa niemiecka, 156 k.

26. *Свідерська Н.* Українське питання в європейській політиці навесні 1939 року / Н. Свідерська // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – № 7. – С. 445-458.

27. AAN. MSZ. WS, sygn. 6577 – Węgry. Sytuacja wewnętrzna na Rusi Zakarpackiej. Raporty. 1939 r., 110 k.

28. AAN. MSZ. WS, sygn. 5321 – Українці. Działalność prof. Smal-Stockiego i «Prometeusza». Ukraiński Instytut Naukowy. Korespondencja, notatki. 1935-1939 rr., 143 k.

29. AAN. MSZ. WS, sygn. 6484, – Slowacja. Obserwacja przez Poselstwo RP w Bratysławie działalności Ukraińców. Notatka. 1939 r., 1 k.

30. Сливка Ю. Підступи міжнародної реакції на Закарпатті в 1938-1939 рр. / Ю. Сливка. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1966. – 70 с.

31. Швагуляк М. Украина в экспансионистских планах германского фашизма (1933-1939 гг.) / М. Швагуляк. – К.: Наукова думка, 1983. – 246 с.

Надійшла до редколегії 11.03.2014 р.

Рецензент: *І.З. Підкова*, кандидат історичних наук, ст. викладач, Львівський національний університет ім. Івана Франка, м. Львів

Трофимович Л.В.
КАРПАТО-УКРАИНСКАЯ ПРОБЛЕМА В ПОЛИТИКЕ ВТОРОЙ РЕЧИПОСПОЛИТОЙ В 1939 г.

В статье раскрыта проблема Карпатской Украины во внешнеполитических расчетах Польши. Установлено, что правительство Польской Республики, которое во время чехословацкого кризиса фактически солидаризировалось с политикой нацистского руководства, резко отрицательно отреагировало на процессы образования государственности в Карпатской Украине, опасаясь их влияния на Западную Украину и рассматривая этот край как «украинский Пьемонт», с которого могло начаться создание «Великой Украины» под германским протекторатом.

Ключевые слова: Карпатская Украина, Польша, «украинский Пьемонт», совместная польско-венгерская граница, карпато-украинская проблема.

Trofymovych L.
CARPATHO-UKRAINIAN PROBLEM IN THE POLICY OF SECOND POLISH REPUBLIC IN 1939

The article deals with the problem of Carpatho-Ukraine in the foreign policy of Poland. It was examined, that Polish Government did not support state-creative process in Carpatho-Ukraine, but accepted with German policy during Czechoslovak crisis. Polish Government feared the possible impact on Western Ukraine by the newly established state and looked at this land as at «Ukrainian Piedmond» which the beginning of «Big Ukraine» under German protectorate can come from

Key words: Carpatho-Ukraine, Poland, «Ukrainian Piedmont», common Polish-Hungarian Border, Carpatho-Ukrainian problem.